

ועד מורינו המשגיח הגר"ח קפלן שליט"א

בין אדם לחברו

'ויחזק חרש את צורף'

'ויקרא שם בשם ה' קל עולם'

'חברו' - 'חברה נאמנה שהיא לשם שמים'

פרק א' הכנסת אורחים יחד עם העמדת האמונה / **פרק ב'** 'עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם' - 'ויחזק חרש את צורף' / **פרק ג'** - התבטלות בני שם לבני חם / **פרק ד'** - שם צורה, חם - חומר / **פרק ה'** 'ונשובה אליכם' / **פרק ו'** 'חברה נאמנה שהיא לשם שמים' / **פרק ז'** בין אדם לחברו הבא מתוך האמונה / **פרק ח'** - 'ברצונך' 'בשביל התורה ובשביל ישראל' / **פרק ט'** 'עקידה' 'ממית את עצמו באהלה של תורה'

פרק א'

הכנסת אורחים יחד עם העמדת האמונה

א.

'ורחצו רגליכם ואקחה פת לחם' לעומת 'ולינו ורחצו רגליכם'

בריש פרשתו בעניינא דהכנסת אורחים של אברהם אבינו כתיב (בראשית יח, ד), 'ויקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ', ופרש"י (ד"ה ורחצו) 'כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם, והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לביתו. אבל לוט שלא הקפיד, הקדים לינה לרחיצה, שנאמר (שם יט, ב) ולינו ורחצו רגליכם'.

ויש לעמוד בכוונת דברי רש"י הללו, דבפשוטו נראה ודאי שאין המכוון כאן להורות לנו החילוק בין אברהם ללוט אך בענין ההקפדה שלא להכניס עבודה זרה לביתם בפ"ע, ראשית, דמדנשנה הדבר אצל פרשת הכנסת אורחים דייקא נראה שהחילוק ביניהם בזה הוא מענין ההכנסת אורחים גופא ולא רק כלפי דרגתם במילי דעבודה זרה, דאל"כ מה עניין זה אצל הכנסת אורחים. ועוד, דאם כלפי הענין דעבודה זרה לחוד הוא דבא ובתורת ראייה בעלמא הרי שלזה לא הוזקנו לראיה כלל, דהלא לוט הוא שאמר (הו' ברש"י לעיל יג, יא) 'אי אפשי לא באברם ולא באלוקיו', והאומנם דמבואר הכא שעבודה זרה מיהת לא עבד שהרי הגדירוהו רק כמי שאינו מקפיד, אבל עכ"פ זהו פשיטא שלא הקפיד כאברהם.

ובע"כ שכלפי ההכנסת אורחים עצמה הוא שבאו ללמדנו החילוק שביניהם, והיינו, דיתכן שאכן אף לוט בעלמא נהג שלא להכניס עבודה זרה לתוך ביתו, ואלא שבמקום הכנסת אורחים לא הקפיד על כך, ולא משום שבאמת ע"ז נדחית מפניה אלא דמ"מ בעסקו בהכנסת אורחים לא היה שם ליבו להשגיח בדבר, וכלפי זה בא החילוק בין אברהם ללוט, שאברהם בהכניסו אורחים לביתו 'הקפיד' שלא יכנסו עם עבודה זרה לביתו, והיינו שהעמיד את ההכנסת אורחים שכל עצמה תהא באופן זה שאין בה עבודה זרה, ואילו לוט לא הקפיד.

וכל זה הוא אע"פ שלוש 'מבית אברהם למד לחזור על האורחים' (רש"י להלן יט, א), והיינו, דאף שאת עיקרה של מידת הכנסת אורחים למד אצל אברהם, מ"מ לא למד ממנו את ההכנסת אורחים שתהא כצורתה עם ההקפדה שלא להכניס עבודה זרה לתוך ביתו¹. ובענין זה הוא שבאו ללמדנו החילוק שבין אברהם ללוט. ויש לנו להבין משמעותן של דברים בזה.

ב.

'ויטע אשל' - 'משל אלוקי עולם אכלתם'

כזאת מצינו עוד בהמשך הפרשה (שם כא, לג) 'ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' קל עולם', ומשם למדו בכתובות (ח, ב) ברית החסד של אברהם אבינו, כמו שפירש"י שם (ד"ה בברית) דהוא נלמד מקרא ד'ויטע אשל', שאש"ל ר"ת אכילה שתיה לינה, עיי"ש. וזהו בד בבד עם מה שלמדו בסוטה (י, ב) מהמשך הפסוק שעל ידי אשל זה נתגדל שמו של הקב"ה ולפי שנקרא שם בשם ה' קל עולם, [ע"י רש"י שם (ד"ה אלא)], וכדאיתא התם 'כיצד לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו, אמר להם וכי משלי אכלתם משל אלוקי עולם אכלתם הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם'.

ובתוס' שאנץ על אתר מובא שהאורחים אשר לא רצו לברך להקב"ה, אמר להם אברהם פרעו מה שאכלתם ושתיתם. ושוב למדנו לאשר העמיד אברהם את ההכנסת אורחים עצמה שהכל ייעשה באופן של אמונה.

והרי לן שבהדי הלימוד על ההכנסת אורחים של אברהם אבינו למדים אנו גם למה שההכנסת אורחים באה באופן שמעמידה את

גלה הדבר, [ע"י רש"י להלן (יט, כט) עה"פ וייזכור אלוקים את אברהם], ואילו זכות היותו מכניס אורחים לא עמדה לו. דלהמבואר אכן חסרה מעלתו בזה, שלא קיים ההכנסת אורחים כתיקונה, כפי שהיה לו ללמוד מאברהם.

¹ בזה ישנו יישוב להא דמקשים העולם, אהא דמבואר שזכותו של לוט שבעבורה הצילו הקב"ה מהפיכת סדום, היא מה שכאשר אמר אברהם לאנשי מצרים על שרה אשתו 'אחותי היא', שתק ולא

בראשית הכל ברא כל אלו. ויש להבין, והלא למדנו שהמקרא הזה אומר דרשוני, וכפי המסור לנו מרבתינו. ויש לומר, דמאחר ואי אפשר לפרשו כפשוטו אם לא שנוסיף מילה אחת - 'הכל', הרי שזה מכריח שיש את הדרש, אלא שמ"מ צריך ליישב הפשט, ולזה צריך להוסיף 'הכל'. ונראה כי מונח בזה עומק גדול, שהנה יש לעיין מהו מושג 'כל', שעליו קאמר רש"י בראשית ה'כל', מהו ה'כל' הזה (מה משייך את הכל להיות הכל). ונראה, דהמושג 'כל' מגיע ביחס למטרה מסויימת, דהמטרה מאגדת את ה'כל' לבניין אחד. והנה מצאנו הלשון 'כל' בפסוק (בראשית א' י"א) "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", והנה המקום בו מופיע הלשון כל הוא אחר גמר מעשה הבריאה, שאז מוכן הכל למען יישום המטרה, ושם מוזכר הלשון "מאד" שהוא אותיות "אדם", שכשיש אדם הוא מי שמיישם מטרה זו ומעלה את הכל לרוממותו^{51,50}.

ומעתה נשוב להבין את אשר בו פתחנו, במה שאמר רש"י ואם תפרשהו כפשוטו וכו', ולהוסיף במה שנתבאר עוד טעם ועומק; דבאמת אין לנו גישה אל הפשט מעצמינו, אבל אחר שלמדנו את הדרש, אשר לימדנו כי יש את התורה וישאל שעבורם נברא העולם, הרי שמתוך ההזדקקות לדרש, וההשגה אותה הוא מלמדנו, יש בידינו אף את הגישה אל הפשט, כי מאחר וידענו כי יש לעולם מטרה עבורה נברא, יש בידינו את המושג 'כל', ומתו"כ כבר ניתן להוסיף את ה'כל' ולקיים את הפשט גם כן, באופן שהפשט מוכרח הוא מתוך הדרש. ונמצא כי מה שלמדנו כי יש ראשית; התורה וישאל, הרי כי יש לה גם סוף; ה'כל', וזהו בראשית - הכל. וכבר אף הפשט מורה הוא על הפנים של העולם, שיש לעולם תכלית, וכפוף הוא אל הרצון, וכל זה הוא ההמשך של ההודעה לבאי עולם⁵².

וזהו אשר עלה בידינו שרק במה שאברהם אבינו מעמיד את האמונה בעולם, על ידו יש לנו את הטבעיות והנורמליות, כי רק אחר שיש את הפנים שייך שיהיה את החוץ, דהפנים מעמיד את החוץ, דהחוץ זקוק הוא לפנים, ובלעדיו לא יתכן.

כב.

אברהם - נמרוד

והנה באותו היום שנהרג נמרוד בו ביום נפטר אאע"ה, והתפיסה הפשוטה בזה היא, דשורר כאן הכלל דזה לעומת זה עשה האלוקים. ולמה שנתבאר עד כה יש לומר בזה בתוספת גוון של המבואר לנו בהלימוד הזה שלמדנו מדברי רש"י בפרשיות הללו; דאאע"ה גואל את העולם מכיבושו של נמרוד, להעמיד חזרה את ה'שמייות' בעולם, וכמשנ"ת לעיל (אותיות ח' ט'), ולכן באותו היום בו מת נמרוד מחוללו של כיבוש זה, נפטר אאע"ה. והנה מהעניין הזה נתגלגל גם מכירת הבכורה של עשו ליעקב, דע"י שנפטר אאע"ה הוצרך יעקב להכין נזיד עדשים, ובאותו היום חזר עשו עיף מן השדה ע"י שהרג את נמרוד, וביקש מיעקב את הנזיד וכו', ומזה התגלגל עניין מכירת הבכורה, אשר בו נתגלה כי בני בכורי ישראל, ונתגלתה הראשית דיש לבריא מהלך.

כג.

'רוח אלוקים'

והנה לעיתות אלו חדשים מקרוב באו בעשיית שתיים רעות, לעזוב ולהעזיב יניקה מבאר מים חיים, לחפור בורות נשברים, וברוב גסותם הוציאו חומש הנקרא על ידם "פשוטו של מקרא". ודוגמא אחת נציגה כאן, ומינה נתפוס את כסילותם בכלל⁵³. דעה"פ

אלא שיש להדגיש, שהרי את הפירוש הנוסף דחה רש"י, וא"כ לכא' אין מקום לכל משנ"ת. אלא שיש לומר בדרך אפשר, דהפשט לא נדחה אלא משום שהמקרא לא בא לפרש את סדר הדברים, אך באמת הפירוש לכשעצמו הוא נכון, ובאופן שלמדנוהו מן הדרש, וע"י. (ומ"מ פשטות המשמעות ודאי היא כהפשט הראשון).

⁵³ ושמעתי מרה"י הגר"ד דוגמא על שטחיות הפירוש הזה, במה שפירשו עה"פ "צהר תעשה לתיבה", שרש"י הביא על זה את פירוש חז"ל שהכוונה לאבן מאירה, והם העדיפו לפרשו שהכוונה לנרות. ואח"כ הוסיפו לאשוויי את רש"י למודה במקצת, באמרם כי גם רש"י מוכרח להודות שהיו שם גם נרות, דאל"ה כיצד האירה האבן בתוך החושך.

ואינו מובן כלל מה מרוויחים בזה, דאכתי מה זה נוגע לפירוש המילה 'צהר'. ואיזה סיפוק מוצאים הם בחתירתם להעמיד את הכל קשור לטבעיות. וקשה לעמוד אפילו על היצה"ר שלהם. ועכ"פ אמר הגר"ד, שלשון צהר תעשה לתיבה, הרי לפי פשוטו מתפרש על בניין והכנת התיבה, וכיצד נפרשהו על נרות. ועוד, שבאותם זמנים השתמשו תמיד בנרות במקום החושך, וא"כ וכי זה אתי קרא לאשמועין שכאן צריך יותר נרות, ומהו שכתוב 'לתיבה'. ואדרבה פירוש רש"י הוא העמדת הפסוק לאמיתו של פשט. (עי' בהע' 56)

(והנה הם ייחסו פירוש זה לרד"ק, והמעייין הישר שם בפנים יווכח בשקר הדבר.

[ויש לשים על לב, מה שרואים הרבה שהדברים בתורת אמת הינם דוברי אמת, וכמבואר בפרק אלו מציאות על ת"ח (בעניין טביעות עינא באבדיה), ואילו המחפשים "תורת שקר", פיהם דבר שווא בכלל, שכן במהדורה זו הדפיסו ההסכמות שעל ספר אחר, ללא קבלת רשות ואישור על כך, והרי שכל החיבור מזויף מתוכו. ואכן בהרבה מקומות באות המצאות של הבל של המו"ל ומיוחסות כאילו אל הראשונים, וכגון בפרשת הדודאים]]

⁵⁰ ובתפילת שבת מצאנו כמו כן הדגשת הלשון 'כל': "הכל יודוך והכל ישבחוך והכל יאמרו וכו'", דהרי בשבת נתנה תורה שאז הוא הזמן של הגמר שבו יש את המנוחה על כל העבודה שהיא התכלית הנרצית מן העבודה - "ליום שכולו שבת ומנוחה לחי העולמים", ונופל בה הלשון 'כל'.

⁵¹ וב'אדון עולם': "לעת נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא". דכשיש את ה'כל' אז מתגלה המלכות (שיש בה אותיות 'כל'), דהמלך מאגד את העם, וכלשון הרמב"ם.

⁵² הנה יש ללמוד את דברי רש"י הללו בשני אופנים; הראשון - דרש"י בתח"ד קאי להעמיד את פשוטו של מקרא, דהלא צריכים גם ליישב את הפשוטו של מקרא, וע"ז פירש דכוונת הפסוק הוא, בראשית הבריאה. אלא דמאחר והפירוש הזה דחוק, שהרי חסר מן המקרא עיקרו, דהכוונה בראשית הבריאה, דהלא כתיב בראשית ברא, הרי שזה מכריח את הדרש. ולבסוף קאי רש"י להעמיד את הפשט באופן נוסף, ולזה הוסיף את המילה 'הכל', ובכך כבר אין את ההזדקקות לדרש, ויש פשט למקרא, ובאופן דעיקר דברי רש"י בפירוש הנוסף הם להעמיד את הפשט, וללא הכרחת הדרש אלא שרש"י דחה הפירוש הזה, שהרי דלא אתי הקרא להורות הסדר, דאין סדר הדברים כפי המבואר בקרא. ולהפירוש הזה ברש"י אין מקום למשנ"ת, דאין הפשט מגיע ע"י הדרש, דרש"י אתא לפרש את הפשוטו של מקרא ללא ההזדקקות לדרש, ורש"י מסיק שאין מקום לפשט זה.

והאופן השני - דכוונת רש"י בשני הפשטים רק ליישב פשוטו של מקרא, אך שבשניהם יש חיסרון, אם מחמת שלא זהו לשון הפסוק (הפירוש הראשון), אם מחמת שחסר בפסוק את הפשט (הפירוש השני). ובאופן ששני הפסוקים מכריחים את הדרש.

ולזה הפירוש מגיע משנ"ת בפנים, דע"י ההזדקקות לדרש יש לנו את הפשט גם כן (לפירוש השני ברש"י). ובכך נמצא כי הפשט אחוז בדרש, ורק על ידו הוא קיים, ובאופן שהכל הוא מפאת ההזדקקות לדרש.

"ורוח אלוקים מרחפת על פני המים" כתבו ד'רוח אלוקים' הכוונה לאוויר, ובא הכתוב לומר שגם האוויר נברא על ידי הקב"ה. והוסיפו: דיש מפרשים (והוא פירוש רש"י) שהוא רומז לענין רוחני ונשגב, והיינו כסא הכבוד. ושתיים רעות עשו בזה; האחת, דבפירושם זה ריקנו את ה'רוח אלוקים' שבפסוק זה⁵⁴, דכל אשר באה רגלו בעולם הישיבות וחי בביהמ"ד וגדל בעמל הסוגיות ונתחנך על ברכי העיון והעמקות, חש הוא בריקנות הממלאת הפירוש הזה, דמה אשמועין בזה, דאין בפירוש זה שום הנאה (מלשון מהני⁵⁵) עיון ותוכן, ומחפשים לעולם את הנוח והקל, ללא העמל והעומק שבתורה. והנה עתה למדנו מדברי רש"י דברים כ"כ נפלאים ועמוקים, והם בשנאתם לפירוש רש"י⁵⁶ יחפשו תמיד להוציא את התוכן מן הדברים [ודבר זה נובע הוא ממה שמרגישים הם עשוקים מהתורה ולומדיה, ומחפשים לרוקן את התוכן מהתורה לבל תרוקן אותם הם]. והשנית, מה נואלו ונתטפשו באשר מחשיבים הם את עצמם לחכמים יותר מרש"י, דהלא רש"י כתב הפירוש שהכוונה לכסא הכבוד בפשט הפסוק אשר אותו לומד כל ילד יהודי באשר הוא כבר בהיותו עלם צעיר כבר חמש (דבן חמש למקרא), ואילו הם מפרשים דזה הויה דבר נשגב אשר אינו ראוי לכל אדם אלא רק לאלו אשר דעתם אצולה וכבר שמשו די צרכם⁵⁷.

[בהקשר לדברי רש"י אלו, יש לציין שכמו בכ"מ כן כאן, הלומד רש"י כראוי, יתקיים בו גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, הטמונים בפירושו. (וכמו שהראנו לדעת בכל המבואר בענין אברהם ומלכי צדק). ראה ברש"י בסמוך בפרשת בריאת יום שני עה"פ "יהי רקיע בתוך המים" וז"ל 'באמצע המים וכו' הא למדת שהם תלויים במאמרו של מלך'. ולכאורה מלך מאן דכר שמיה, ועכ"פ מ"ט נקט כינוי זה דוקא. ברור שהוא נסמך ע"מ שכבר נתגלה לנו בפרשה ראשונה ע"י היות כסא הכבוד מרחף ע"פ המים. (עי' רש"י פ' מקץ מ"א מ' ש'כסא' פירושו מלכות). ובגמ' ר"ה ל"א א' שיר של יום השני הוא גדול השם ומהולל מאד ע"ש שחילק מעשיו ומלך עליהם. והיכן גילוי המלכות, הרי זה מ"ש רש"י שהם תלויים במאמרו של מלך. וכלשון זו עצמה נקט רש"י ב' ראשונה, כסא הכבוד מרחף באויר ברוח פיו של הקב"ה ובמאמרו. וכ"ה ברמב"ן שם לפי דרכו בפי' הכתוב דאירי ב' היסודות, שלכן כתוב על יסוד האויר⁵⁸ 'רוח אלוקים'⁵⁹, בעבור שהיא דקה מכולם ולמעלה מהם, רק שהיא מרחפת ע"פ המים במאמרו של הקב"ה].

פרק ט'

'עקידה' - 'ממית את עצמו באהלה של תורה'

כד.

'עקידה' - 'הולך לישיבה' - 'חברתם נאמנה'

ורק בבית המדרש לומדים את עומקם של החיים - הדברים, אשר על ידי הדיבור חברים, יוצאים מן השטחיות, ומגיעים אל המופשט והפנימיות של הדברים. ומינה כי יש לנו לידע וצריך לידע ככל המבואר, כי הבין אדם לחבירו של תלמיד חכם הוא אחר מרעהו אשר נתפס אצל אנשי העולם, שאצלנו החברות היא שחברתם נאמנת לשם שמים (כדאי ברמב"ם בפי"מ הו"ד לעיל אות טז), באשר מקבלים הם ביקורת זה מזה, ומתעלים למעלה מעלה.

והנה כשהלך יצחק לעקידה איתא במדרש (כנ"ל) שאמר אברהם לשרה שלוקח הוא את יצחק לישיבה ללמוד, ובאמת הלך ל'עקידה'. וכך הוא באמת, שבישיבה יש את הממית עצמו באהלה של תורה, והמקום בו זה מתבטא הוא בביקורת שהאחד נותן לחבירו והוא מקבל אותה עליו, ובזה הורג הוא את עצמו במה שיוצא הוא משטחיות החיים אל עצמם של חיים⁶⁰, בקבלת הביקורת מהחברים להתרומם למעלה הגבוהה יותר. וכן אצל יצחק, שאמר אברהם כי מוליכו ללמוד בישיבה, אשר צ"ב, שהרי יצחק למד תורה אצל אאע"ה⁶¹, ומה נתחדש בהילוכו אל הישיבה. ולהנ"ל ניחא, שבישיבה הלך הוא ל'עקידה' במה שרק שם יש את הממית עצמו בקבלת הביקורת⁶².

⁵⁷ וגם, דכמה מן גסות הרוח יש בזה, "לבחור" ו"להמציא" לפרש את התורה כפי המתאים לטבעיות, ולקבוע מהו הפירוש בפסוקים, וללא הכרת והערכת גדולת מפרשיה באמת.

⁵⁸ המרומז בלשון רש"י, כסא הכבוד עומד באוויר וכו'.

⁵⁹ ולא כמתעצמים בשטחיות שקרא אתא לאשמועין שגם את האויר ברא הקב"ה. והוא בכלל דרך כסל למו לתלות בוקי סריקי לומר שבא ליחדש את הידוע לכ"א מכבר.

⁶⁰ ובברכת מרע"ה ליהודה; "ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה", ופרש"י - דקאי על הוויכוח של יהודה בלימוד אם רעיו, הרי שהוויכוח בלימוד הוא בגדר 'צרה'.

⁶¹ דאאע"ה זקן ויושב בישיבה (יומא כ"ח ב').

⁶² ובענין הזה ראוי לספר מה שאמר הגר"ח וואלקין בהספדו של הגר"א אהרן יפה'ן, על מה שאמר אחד מן החפשיים: 'הלכתי לבית החיים ולא מצאתי שם את הממית עצמו באהלה של תורה' (ונתכוון בזה להשמיץ את לומדי התורה, שהרוגים יש רק מהחיללים), והשיבו הגר"ח; 'בא ואקחך לקברו של רבי אהרן'.

⁶³ ועה"פ "ויצא יצחק לשוח בשדה" פירש הרמב"ן (בראשית כ"ד ס"ב) שהלך לדבר עם חבריו.

⁵⁴ ואף שיש מפרשים שהפירוש ב'רוח אלוקים' הוא לאוויר, אך לפירושם זה הפסוק עוסק בפירוש סדר הבריאה דקאי על ד' יסודות, ו'רוח אלוקים' שהוא האוויר, הוא אחד מהם, וכגון ש'החושד' הוא יסוד האש. אולם הפירוש הזה שפירשו דקאי על אוויר להורות על היות האוויר נברא, אין בו שום משמעות.

⁵⁵ וכמשנ"ת בהרחבה במקו"א (שיחת שלח תש"פ פרק ג' אותיות יח. וכא, ועיי"ש עוד בכל העניין).

⁵⁶ וכמו שאמר רה"י הגר"ד, דכל עצמו של פירוש רש"י הוא להעמיד ולהשריש את פשוטו של מקרא על פי חז"ל, כלומר שדברי חז"ל הם עצם פשוטו של מקרא (ובמקו"א נתבאר כיצד דברים הללו מפורשים בהקדמת רש"י לשה"ש, והמעין שם ברש"י יווכח שהע"ה משתבשים בפירוש המילים של אין מקרא יוצא מידי פשוטו). והטועים - תועים האלו באים לאפוקי ולחלוק על עצם פירוש רש"י.

והרוצה לעמוד בעצמו על ההבדל התהומי בין אמיתות ועומק פשט הכתובים וביאור עניינם, ולבין שטחיות הגישה הטבעית והבדויה המוציאה ד"ת לדברי הבאי וריקנות, יכול לעיין בפירוש עה"פ (בראשית ל' י"ז) "וישמע אלוקים אל לאה".